

۱ معنی ابیات زیر را به نثر روان بنویسید.

الف) به فرزندان و یاران گفت چنگیز / که گر فرزند باید، باید این سان
ب) میان موج میرقصید در آب / به رقص مرگ اخترهای انبوه
ج) در آن باران تیر و برق پولاد / میان شام رستاخیز می‌گشت

۲ شاعر در دو بیت زیر چه چیزی را توصیف می‌کند؟

«به مغرب سینه‌مالان قرص خورشید / نهان می‌گشت پشت کوهساران
فرو می‌ریخت گردی زعفران رنگ / به روی نیزه‌ها و نیزه‌داران»

۳ آرایه‌ی جناس را در ابیات زیر مشخص کنید.

الف) گر آدمم به کوی تو چندان غریب نیست / چون من در آن دیار هزاران غریب هست
ب) ایا غزال‌سرای و غزل‌سرای بدیع / بگير چنگ به چنگ اندر و غزل‌سرای
ج) نالم ز دل چو نای، من اندر حصار نای / پستی گرفت همت من زین بلند جای
د) به خاطر غزلی سوزناک می‌گذرد / زبانه می‌زند از تنگنای دل به زبان

۴ در ابیات زیر ارکان تشبیه را مشخص کنید.

الف) چو لشکر گرد بر گردش گرفتند / چو کشتی، بادپا در رود افکند
ب) چو آتش در سپاه دشمن افتاد / از آتش هم کمی سوزنده‌تر شد
ج) ز سنگ تفرقه خواهی که منحنی شوی / مشو به سان ترازو در پی کم و بیش
د) برون رفت از کف آن غم رسیده / بسان غنچه، پیراهن دریده
ه) وزان هفت گرد سوار دلیر / که بودند هر یک به کردار شیر

۵ «استعاره» و مفهوم آن را در ابیات زیر مشخص کنید.

الف) فرو می‌ریخت گردی زعفران رنگ / به روی نیزه‌ها و نیزه‌داران
ب) نهان می‌گشت روی روشن روز / به زیر دامن شب در سیاهی
ج) در آن دریای خون، در دشت تاریک / به دنبال سر چنگیز می‌گشت
د) ولی چندان که برگ از شاخه می‌ریخت / دو چندان می‌شکفت و گل می‌کرد

۶ «صامت میانجی» را در هریک از واژه‌های زیر مشخص کنید.

«سی‌ام - جادویی - پلکان - خستگی - گیسوان - خوانندگی»

۷ در کدام گزینه تمام واژه‌ها دارای فرآیند واجی «کاهش» می‌باشد؟

الف) عفو کردن، دست‌بند، املا، راست‌گفتار
ب) دستگیر، تندرست، دست‌چین، غیرعادی

۸ واژه‌های زیر، مشمول کدام فرآیند واجی (کاهش، افزایش) هستند؟

«دست‌کش، درافتادن، خواهش، پلکان، شیرینی‌جات، بانوان»

۹ شکل هندسی قالب چهارپاره را بکشید، سپس مضامین و مفاهیمی را که با این قالب شعری بیان می‌شوند، بیان کنید.

واژه‌هایی را که نقش یکسان دارند از سمت راست به چپ وصل کنید. (یک گزینه اضافه است).

الف) چه اندیشید آن دم، کس ندانست	الف) ولی چندان که برگ از شاخه می‌ریخت
ب) میان شام رستاخیز می‌گشت	ب) ز تن سر، ز سرها خود افکند
ج) دل شب می‌درید و پیش می‌رفت	ج) در آن تاریک شب می‌گشت پنهان
د) نهن می‌گشت پشت کوهساران	د) ز رخسارش فرو می‌ریخت اشکی
	ه) ز آتش هم کمی سوزنده‌تر شد

در هریک از واژه‌های زیر صامت‌ها را با «ص» و مصوت را با «م» نشان دهید و سپس تعداد هجا را نیز مشخص کنید.

آغازگری ←	کفآلود ←
رستاخیز ←	افسر ←
سیماب‌گون ←	سینه‌مالان ←

نقش‌های تبعی را در هریک از ابیات زیر مشخص کنید.

- الف) قصه است این قصه آری قصه‌ی درد است / این عیار مهر و کین مرد و نامرد است
 ب) گفت حافظ آشنایان در مقام حیرت‌اند / دور نبود گر نشیند خسته و مسکین غریب
 ج) تو را نظر همگی با خود است و آن هیچ است / تو هیچ شو همه آن گه، بدان‌که خود همه اوست

با استفاده از گروه کلمات زیر، جدول را کامل کنید.

«خط و قلم، خط و خوشنویس، سیر و روشن، قلب و سپاه، جمع و پراکنده، قلب و دل، سیر و پیاز، خط و اتوبوس»

ترادف	تناسب	تضاد	تضمن

با توجه به ابیات زیر درستی یا نادرستی گزینه‌ها را مشخص کنید.
 «به مغرب سینه‌مالان قرص خورشید / نهان می‌گشت پشت کوهساران
 فرو می‌ریخت گردی زعفران رنگ / به روی نیزه‌ها و نیزهداران
 نهان می‌گشت روی روشن روز / به زیر دامن شب در سیاهی
 در آن تاریک شب می‌گشت پنهان / فروغ خرگه خوارزمشاهی»

ص	غ

- (الف) بیت چهارم از دو جمله تشکیل شده است.
 (ب) در ابیات بالا سه واژه‌ی وندی - مرکب به کار رفته است.
 (ج) واژه «سینه‌مالان» در مصراع اول، مسند است.
 (د) در ابیات بالا چهار واژه‌ی «وندی» به کار رفته است.
 (ه) نقش واژه‌ی مشخص شده در متن «متمم» است.
 (و) در کل ابیات بالا، چهار جمله‌ی اسنادی وجود دارد.
 (ز) در بیت سوم دو ترکیب اضافی به کار رفته است.
 (ح) هسته‌ی گروه نهادی در بیت اول واژه «خورشید» است.

تعداد هر جمله را روبه‌روی مثال‌های زیر بنویسید و جمله‌ها را نیز مشخص کنید.
 (الف) به آن‌چه می‌گذرد دل منّه که دجله بسی / پس از خلیفه بخواهد گذشت در بغداد (.....)
 (ب) گرت ز دست برآید، چون نخل باش کریم / ورت ز دست برآید، چو سرو باش آزاد (.....)
 (ج) به فرزندان و یاران گفت چنگیز / که گر فرزند باید باید این سان (.....)
 (د) از آن این داستان گفتم که امروز / بدانی قدر و بر هیچ‌چس نیازی (.....)
 (ه) بس دراز است این، حدیث خواجه‌گو / تا چه شد احوال آن مرد نکو (.....)
 (و) بداندیش را جاه و فرصت مده / عدو در چّه و دیو در شیشه پّه (.....)

در هریک از مثال‌های زیر نوع فعل را از نظر زمان مشخص کنید.
 (الف) اگر یک لحظه امشب دیر جنبد / سپیده‌دم جهان در خون نشیند
 (ب) میان موج می‌رقصید در آب / ز امواج گران کوه از پی کوه
 (ج) به پاس هر وجب خاکی از این مُلک / چه بسیار است آن سرها که رفته
 (د) چندین درخت نامور که خدای عزّوجلّ آفریده است، هیچ‌یک را آزاد نخوانده.
 (ه) گفت هر درختی را ثمره‌ای معین است که به وقتی معلوم به وجود آن تازه آید.

بیت زیر را براساس ترتیب اجزای جمله مرتب کنید و نقش دستوری هریک را بنویسید.
 از این سد روان در دیده‌ی شاه / ز هر موجی هزاران نیش می‌رفت

معنی واژه‌های مشخص شده را بنویسید.
 (الف) به آتش‌های ترک و خون تازیکی / ز رود سند تا جیحون نشیند.
 (ب) به خوناب شفق در دامن شام / به خون آلوده، ایران کهن دید
 (ج) به رود سند می‌غلتید بر هم / ز امواج گران کوه از پی کوه
 (د) خروشان، ژرفی، بی‌پهنا، کفالود / دل شب می‌درید و پیش می‌رفت
 (ه) شبی را تابشی با لشکری خرد / ز تن‌ها سر، ز سرها خود افکند
 (و) چو لشکر گرد بر گردش گرفتند / چو کشتی بلدیا در رود افکند
 (ز) چو بگذشت از پس آن جنگ دشوار / از آن دریای بی‌پایای، آسان

هم‌خانواده‌ی هریک از واژه‌های زیر را در ابیات بیابید و روبه‌روی آن بنویسید. (یک واژه اضافی است.)
 «خلیفه، عدم، عافیت، فروغ، ثمره»
 الف) همه وقت عارفان را نظرت و عامیان را / نظری معاف دارند و دوم روا نباشد (.....)
 ب) نخل پیوندت که مثمر گشته از باغ نبی / بهر نسبت گوهر شبیر و شبر یافته (.....)
 ج) گر نبینی این جهان معدوم نیست / عیب جز ز انگشت نفس شوم نیست (.....)
 د) زان پس که اسکندر و اخلاف لعینش / یک قرن کشیدیم بلایا و محن را (.....)

در هریک از گزینه‌های زیر غلط‌های املایی را بیابید و اصلاح کنید.
 الف) نقش خارزم و خیال لب جیهون می‌بست / با هزاران گله از مُلک سلیمان می‌رفت
 ب) بسان یکی خورد گریان پسر / خروشان و پویان و جویان پدر
 ج) عرض حاجت در هریم حضرتت محتاج نیست / راز کس مخفی نماند با فروق رای تو
 د) شمع بیدار نه در طشت زر است / به زمین در تو چو صیماص مرو

معادل معنایی واژه‌های زیر را در هر بیت مشخص کرده و مقابل آن بنویسید. (یک واژه اضافی است.)
 «افسر، خرگه، بادپا، تازی، عافیت»
 الف) این تعادل که کشید از غم هجران بلبل / تا سراپرده گل نعره‌زنان خواهد شد. (.....)
 ب) ترک و رومی و عرب گر عاشق است / هم‌زبان اوست این بانگ صواب (.....)
 ج) دشنام دشمنان چو برافروزد آتشی / کنج سلامتی به سلامی که می‌خرد؟ (.....)
 د) من که باشم که بر آن خاطر عاطر گذرم / لطفها می‌کنی ای خاک درت تاج سرم (.....)

پیام اصلی درس چیست؟

این مصراع‌ها را توضیح دهید: «بنای زندگی برآب می‌دید؛ چو موی خویشتن در تاب رفتند.»

چنگیز کدام عمل جلال‌الدین را تحسین کرد؟

چرا جلال‌الدین تصمیم گرفت زن و فرزندان خود را در رودخانه بیفکند؟

شاعر رود سند را چگونه وصف می‌کند؟

در این سروده، موج و رود به چه چیزهایی مانند شده‌اند؟

در این شعر عبارت «دریای خون» دو بار به کار رفته است. منظور از هر کدام چیست؟

در بیت هشتم، منظور از «آتش‌های ترک و خون تازیک» چیست؟

شاعر در دو بیت اول غروب خورشید را به تصویر کشیده است. این غروب بیانگر چیست؟

۱

۲

۳

۴

۵

۶

۷

۸

۹

۱۰

۱۱

۱۲

۱۳

۱۴

۱۵

۱۶

۱۷

۲۲ وطن‌دوستی(ناسیونالیسم)، غیرت، جوان‌مردی و ایستادگی در برابر دشمنان وطن.

۲۳ بنای زندگی بر آب می‌دید: پایه و بنای زندگی را ناپایدار و در حال نابودی می‌دید. چو موی خویشتن در تاب رفتند: مانند موی تابدار خود از غم و اندوه به خود پیچیدند و بی‌قراری نمودند و آشفته شدند.

۲۴ ۱- کودکان و زنان قوم خود را فدای وطن کرد.
۲- جنگیدن شبانه‌روزی جلال‌الدین و کشتن عده‌ی زیادی از مغولان.
۳- ایثار و پایداری و عبور کردن از رود سند به آسانی.

۲۵ ۱- از بیم بدنامی و گرفتار شدن به دست مغولان
۲- به راحتی بتواند در صورت شکست خوردن، از رودخانه بگذرد و سوارانی برای مقابله با مغولان از آن سوی رود تجهیز کند.

۲۶ خروشان، گود و عمیق، پهناور، کف‌آلود و ...
«نکته»: به آوردن چند صفت پی‌درپی برای یک چیز یا کس در اصطلاح «تنسیق‌الصّفات» گویند.

۲۷ موج: ۱- کوه‌های مرتفع و پشت در پشت
(نیش) ۳- سیماب
رود: ۱- سدّ روان ۲- اژدهای زندگی خوار ۲- نیزه‌هایی زهر آلود

۲۸ ۱- سرخی شفق: در آن دریای خون در قرص خورشید
۲- میدان جنگ: در آن دریای خون در دشت تاریک
غروب آفتاب خویشتن دید
به دنبال سر چنگیز می‌گشت

۲۹ هجوم و فتنه‌گری اقوام بیگانه، حمله‌ی مغول و ریخته شدن خون ایرانیان

۳۰ هراس و دلهره و غم، ایجاد حسّ مرگ، پایان حکومت خوارزمشاهی، زمینه‌سازی نبردی زود هنگام.
«نکته»: اُدبانه این گونه پیش‌درآمدها و فضاسازی‌ها در اصطلاح «براعت استهلال» گویند.